

NÁBOŽENSTVÍ A SPOLEČNOST V OBDOBÍ KOMUNISTICKÉHO REŽIMU

Národ odloučený od Boha

Struktura přednášky

1. Předehra
2. Střet
3. Oteplení
4. Normalizace

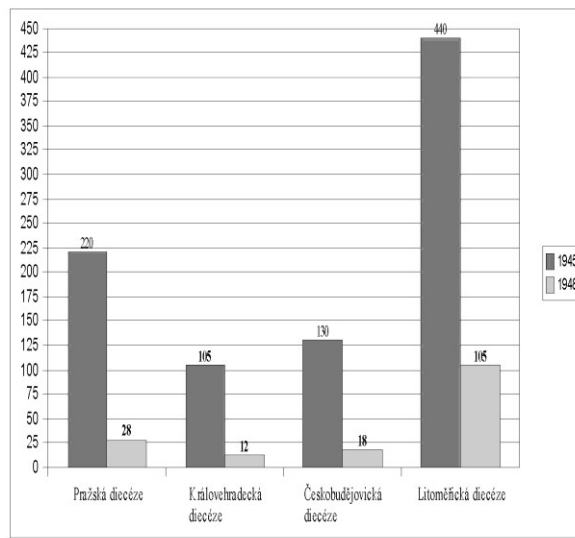
PŘEDEHRA

1945 - 1948

Předehra

1. Dopady druhé světové války
2. Pozice jednotlivých náboženských skupin
3. Tesařův výzkum religiozity

Předehra

Předehra

- (1.) Česká společnost si základní parametry svého vztahu k náboženství a náboženským institucím vytvořila již během zhruba prvních deseti let existence nezávislého Československa.
- (2.) Hlavní reprezentant „politického katolicismu“ lidová strana se stala nedílnou součástí politického establishmentu jak v rámci první republiky, tak i v rámci nových podmínek „omezené politické plurality“.
- (3.) S výjimkou početně relativně slabého a politicky izolovaného křídla katolických ultrakonzervativců, kteří se zdiskreditovali v období tzv. druhé republiky, vystupovala naprostá většina představitelů katolické církve a dalších křesťanských denominací v době ohrožení republiky a následné okupace velmi statečně a mnozí se dokonce aktivně zapojili do protinacistického odboje

Předehra

Výzkum Československého ústavu pro výzkum veřejného mínění (Milan Tesař)

V Boha věřilo či připouštělo jeho existenci **80 %** české populace, **12 %** jeho existenci odmítalo a **8 %** o této otázce nepřemýšlelo.

Náboženských obřadů se pravidelně účastnilo **20 %**, občas **43 %**, jen o velkých svátcích **13 %** a nikdy nenavštěvovalo bohoslužby **24 %** občanů.

Za nábožensky snášenlivé se považovalo **67 %** dotazovaných.

Předehra

Největší výhrady byly vůči Židům, kdy 16 % dotazovaných prohlásilo, že k nim cítí nechuť, vůči bezvěrcům (8 %) a katolíkům (7 %). Vůči protestantům projevila nechuť pouze 2 %.

V případě otázky týkající se intenzity vlastní zbožnosti v porovnání se zbožností rodičů prohlásilo 48 % respondentů, že jejich rodiče byli zbožnější, 47 % nezaznamenalo žádné větší rozdíly mezi svojí zbožností a zbožností rodičů a jen 5 % tvrdilo, že jejich zbožnost je intenzivnější než zbožnost rodičů.

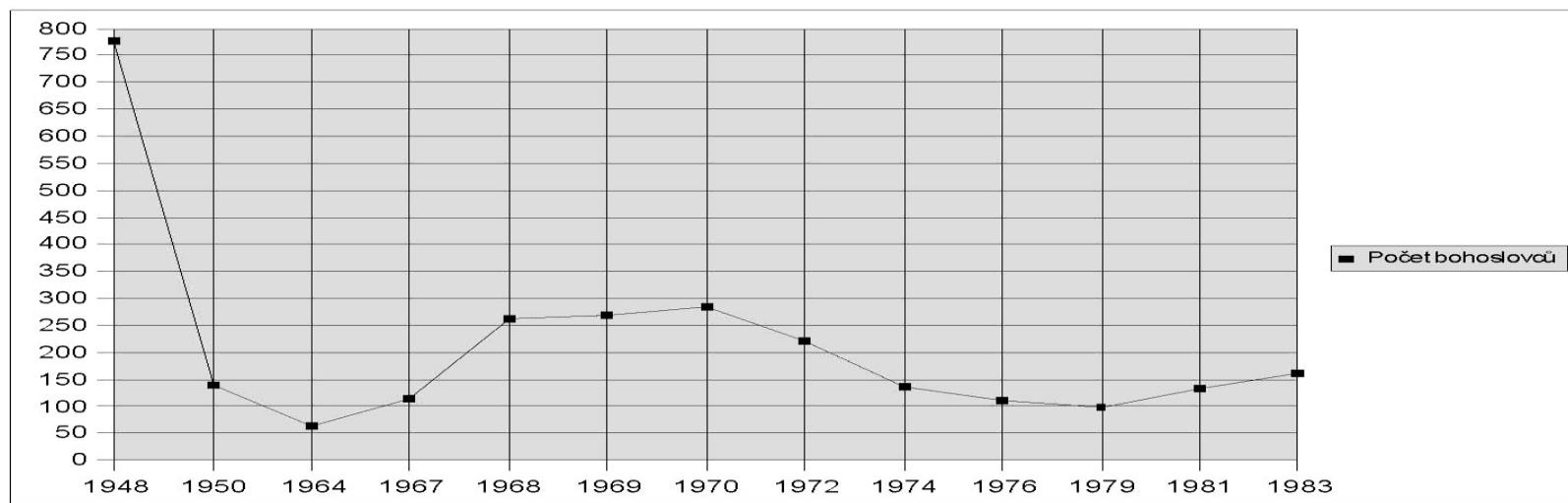
STŘET

1948 - 1960

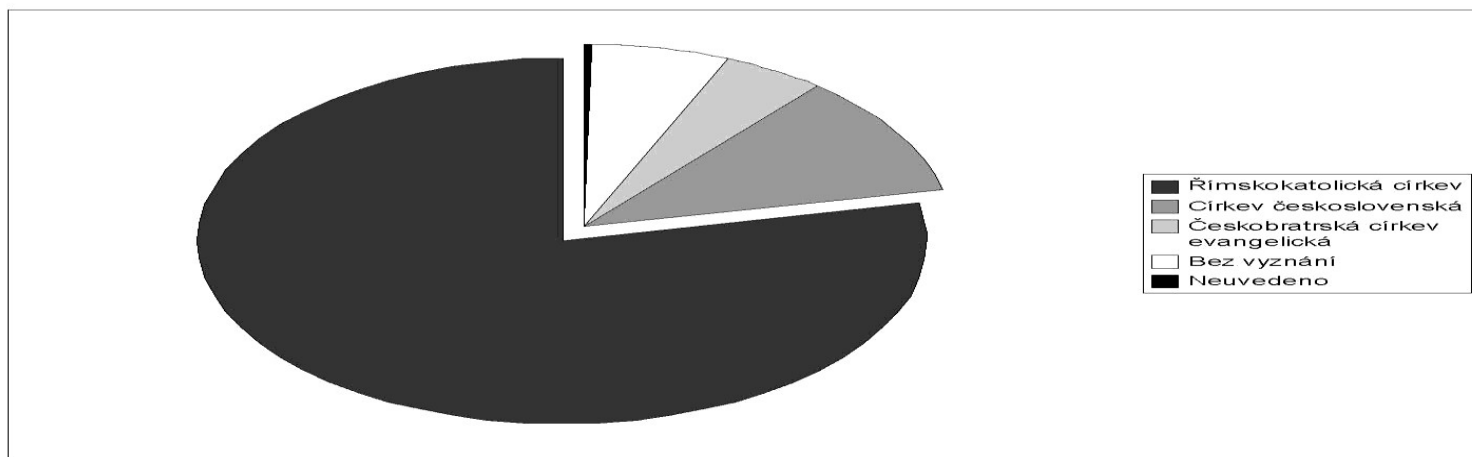
Střet

1. Příprava konfliktu
2. Institucionalizace konfliktu
3. Perzekuce
4. Výsledky sčítání lidu z roku 1950
5. Náboženství a marxismus

Střet

Střet

Výsledky sčítání lidu z roku 1950

Střet

	Římskokatolická církev	Řeckokatolická církev	Evangelické církve	Pravoslavná církev	Církev československá	Bez vyznání
ČR	80,3	0,1	4,6	0,2	6,6	6,6

Výsledky sčítání lidu z roku 1930

	Římskokatolická církev	Řeckokatolická církev	Evangelické církve	Pravoslavná církev	Církev československá	Bez vyznání
ČR	76,3	2,1	8,7	0,5	7,7	4,3

Výsledky sčítání lidu z roku 1950

Střet

kraj	Římskokatolická církev	Evangelické církve	Církev československá	Bez vyznání
Hl. m. Praha	65,0	6,1	16,5	10,2
Pražský kraj	72,2	5,3	13,6	7,9
Českobudějovický kraj	87,4	2,4	7,2	2,0
Plzeňský kraj	77,5	5,3	5,8	9,9
Karlovarský kraj	73,4	8,6	7,4	5,5
Ústecký kraj	63,8	5,9	14,2	12,9
Liberecký kraj	61,9	6,6	19,6	9,6
Hradecký kraj	67,2	4,7	20,4	6,5
Pardubický kraj	73,9	9,3	11,7	4,3
Jihlavský kraj	90,6	3,6	3,8	1,3
Brněnský kraj	87,4	4,0	5,1	2,4
Olomoucký kraj	84,1	2,9	8,8	2,0
Zlínský kraj	89,3	5,9	3,0	1,1
Ostravský kraj	78,0	9,9	7,9	2,9

Střet

- (1) Komunistický režim již **dostatečně paralyzoval** či ovládl strukturu jednotlivých náboženských skupin.
- (2) Výsledky sčítání lidu a další šetření ukazovala **stále relativně velký vliv náboženství** na život lidí
- (3) Nový režim si vytkl ambiciózní plán rychlého dosažení „socialistické“ společnosti, v níž nebylo pro náboženství místo. Novou státní ideologií se měl stát marxisticko – leninský ateismus, který odhaloval náboženství jako důsledek falešného, odcizeného vědomí, jehož pravá podstata byla plně odhalena marxismem jakožto „vědeckým světovým názorem

Střet

- (1) [Falešná] Podstata náboženství byla plně a definitivně odhalena, a to jako převrácená, fantastická reflexe vnějšího světa a přírodních elementů v myslích lidí.
- (2) Jakákoli jiná interpretace náboženství je anti-marxistická a jejím cílem je podporovat náboženství.
- (3) Jediným správným způsobem, jak studovat náboženství, je ho kritizovat, což nezbytně vede k boji proti náboženství.
- (4) Každé studium náboženství musí vést k reedukaci lidstva ve smyslu třídního obsahu svobody vědomí.
- (5) Odmítnutí náboženství skrze vědecký ateismus je veskrze pozitivní, protože osvobozuje lidstvo od duchovního útlaku nevědeckých a falešných konceptů, a to i v případě, že s sebou přináší nátlak

OTEPLENÍ

1960 - 1970

Oteplení

1. Příčiny změny
2. Dialog mezi marxismem a křesťanstvím
3. Výzkumy religiozity v 60. letech

Oteplení

Příčiny změny:

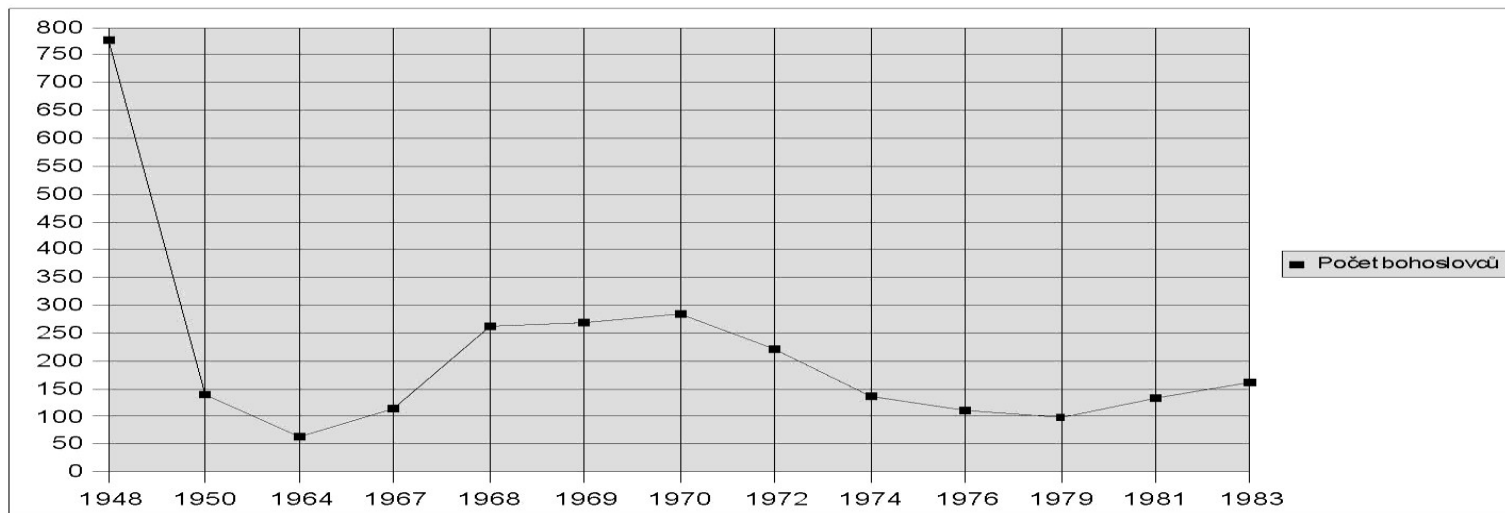
1. Politické oteplení
2. Sociálně-ekonomické změny ve společnosti
3. Pražské jaro

Oteplení

Dialog marxismu s křesťanstvím/náboženstvím

1. Milan Machovec
2. Egon Bondy (Zbyněk Fišer)
3. Erika Kadlecová

Střet

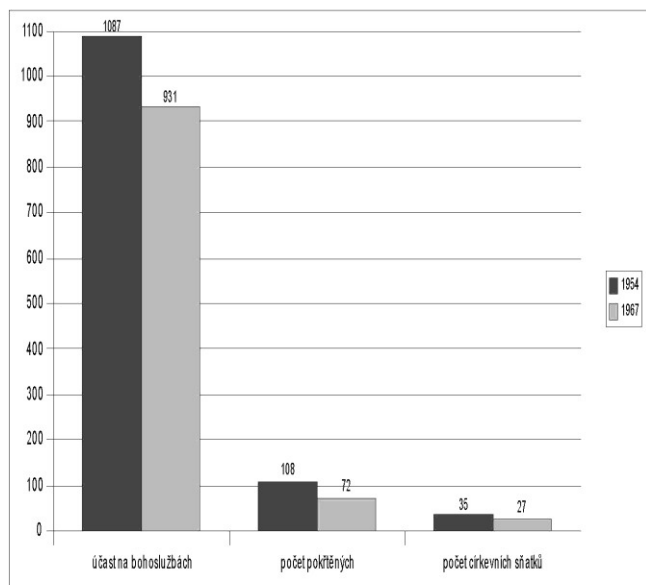

Oteplení

Statistické údaje SÚC z roku 1967:

- 44 % obyvatel se považuje za členy církví
- 9,5 % obyvatel se pravidelně účastní bohoslužeb
- 52 % narozených dětí bylo pokřtěno
- 30,6 % sňatků bylo církevních
- 16,8 % žáků ve 2. až 7. třídě navštěvovalo náboženskou výchovu

Oteplení

Porovnání “náboženského” života v 50. a 60. letech

Oteplení

Erika Kadlecová, Sociologický výzkum religiozity Severomoravského kraje:

- 58 % obyvatel se k nějaké náboženské skupině hlásilo , z čehož 76 % byli katolíci, 15 % tvořili příslušníci protestantských denominací a 7 % se hlásilo k Československé církvi.
- Výzkum ukázal také větší počet žen mezi věřícími, větší zastoupení starších generací (50 let a výše) a konečně i výraznější zastoupení nízkostatusových povolání.

Oteplení

- Velmi překvapivé byly výsledky týkající se počtu nevěřících. Ty sice potvrdily větší míru „sekularizace“ mladších generací, městského obyvatelstva a vzdělanějších vrstev, ale zároveň přinesly velmi překvapivé zjištění, že pouze **24 %** dělníků se deklarovalo za ateisty.

Oteplení

Ústav pro výzkum veřejného mínění v roce 1969
(Světový názor občanů):

Na ní **44 %** dotázaných odpovědělo, že se považuje za křesťany

pouze **10 %** se označilo za marxisty

NORMALIZACE

1970 - 1989

Normalizace

1. Další fáze institucionalizace střetu s náboženstvím
2. Náboženský disent
3. Výzkumy religiozity v 70. letech
4. Religiozita v období perestrojky

Normalizace

Další fáze institucionalizace střetu s náboženstvím

- Posílení restriktivního zaměření SVC MK
- Vznik Ústavu vědeckého ateizmu v Brně
- Vznik kolaborantské organizace *Sdružení katolického duchovenstva Pacem in terris*

Normalizace

1. **Katolický disent**

- Okruh kolem Josefa Zvěřiny
- Skupina Felixe M. Davídka

2. **Protestantský disent**

Ladislav Hejdránek, Milan Balabán, Jan Novák, Jaromír Dus

Normalizace

Výzkumy religiozity v 70. a 80. letech

- Oficiální
- Neoficiální

Normalizace

Oficiální výzkumy religiozity v 70. a 80. letech:

- František Křenek: *Výzkum religiozity středoškoláků v Jihomoravském kraji* (1970)
- František Křenek – Helena Pavlincová: *Výzkumy religiozity žáků zákl. škol v Jihomoravském kraji* (1979)
- František Křenek: *Od náboženství k ateismu v zemědělských kolektivech* (1980)
- Josef Blovský: *Výzkumná zpráva 89 – 05: Aktuální otázky působení církví* (1988)

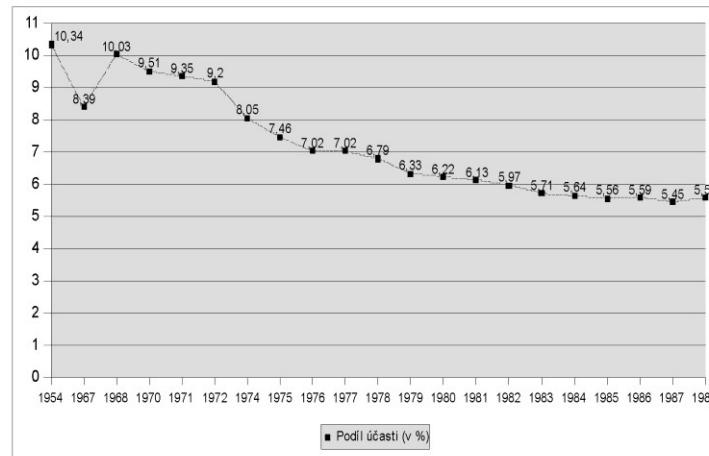
Normalizace

Vybrané závěry:

- Za nábožensky smýšlející je možné považovat asi 30 % populace
- Další asi 40 % populace je nábožensky nevyhraněných
- Výrazně poklesla míra účasti na náboženských obřadech

Normalizace

Vývoj účasti na bohoslužbách

Normalizace

Neoficiální výzkumy:

Zdeněk Strmiska: *Nezávislý průzkum současného smýšlení v Československu* (1986)

Jiřina Šiklová: *Mládež v ČSSR a náboženství* (1986)

Normalizace

Generace	nábož · člově k	marxista	komunista	socialista/ nemarxista	demokrat	liberál	konzer- vativec	odmítám takové označení, jsem prostě člověk
starší	10,9	14,1	12,0	30,4	58,7	8,7	2,2	48,9
střední	23,5	1,5	1,5	22,7	62,9	17,4	7,6	43,9
mladší	14,5	0,0	0,85	12,8	42,7	6,8	2,6	62,4
celá společnost	16,9	4,4	4,4	21,6	54,0	11,6	4,7	50,8

Normalizace

Účast na náboženských shromážděních uvedlo jen něco málo přes **10 %** respondentů a účast ve výjimečných případech či zájem o tato shromáždění asi **8 %** dotázaných. Téměř **80 %** oproti tomu uvedlo, že se takových aktivit neúčastní vůbec

Normalizace

- Většina české mládeže je nenáboženská a značně materialisticky orientovaná, ale přesto je možné pozorovat jisté náboženské oživení, které se ovšem odehrává spíše mimo tradiční náboženské skupiny a často má synkretistický charakter, a to i v případě, že dotyční jedinci sami sebe prohlašují za křesťany.
- Svoji „náboženskou identitu“ neskrývají tak často jako věřící vycházející z tradičních kruhů. Za rozhodující považují náboženský prožitek a nikoli „dogmatickou čistotu“.

Normalizace

- Druhá polovina 80. let s sebou přinesla i jistou **obnovu prestiže tradičních náboženských skupin.**
- Důvodem bylo:
 - **částečné uvolňování poměrů** a s ním spojené postupné rozpadávání systému
 - **narůstající ekonomické problémy**, které začaly ohrožovat konzumní podstatu gulášového socialismu
 - **větší aktivita** náboženských skupin.

Normalizace

- Významnou roli zde sehrála zejména **změna postoje představitelů katolické církve** v čele s pražským arcibiskupem Tomáškem
- Významnými akcemi, které měly charakter vystoupení proti režimu a byly spojené s požadavkem změny, byly celonárodní pout' na Velehrad, které se zúčastnilo na sto tisíc lidí, a petice moravských katolíků žádající větší náboženské svobody, pod niž se podepsalo více než šest set tisíc lidí.

Normalizace

Vyvrcholením těchto snah bylo v srpnu 1987 vyhlášení tzv. *Desetiletí duchovní obrody* na jehož přípravě se podíleli i někteří představitelé skryté církve, např. Tomáš Halík, a kanonizace Anežky Přemyslovny, která předznamenala změny započaté v listopadu 1989.

Normalizace

- (1988) - Anežka Česká: službu životu.
- (1989) - sv. Klement Marii Hofbauer a sv. Jan Nepomuk Neumann: víra v moderním životě
- (1990) - sv. Norbert a bl. Jan Sarkander: posvěcování života a harmonický životní styl,
- (1991) - bl. Zdislava: rodinný život,
- (1992) - sv. Ludmila: výchova, vzdělání a tradice,
- (1993) - sv. Jan Nepomucký: pravda a spravedlnost,
- (1994) - sv. Václav: práce a společenská odpovědnost,
- (1995) - sv. Prokop: duchovní a tělesná kultura osobnosti,
- (1996) - sv. Cyril a Metoděj: evangelizace a modlitba
- (1997) - sv. Vojtěch: Kristus – Pán dějin a budoucího věku.

Závěry

- Tradiční nedůvěra vůči náboženským institucím byla výrazně posílena konzumní a individualistickou orientací společnosti. To se odrazilo zejména ve vztahu k tradičním náboženským skupinám a můžeme mluvit dokonce o zásadnějším dopadu než v případě 50. a 60. let.
- Došlo k dalšímu výraznému poklesu participace na náboženském životě jednotlivých církví a náboženských společností, k ještě hlubšímu rozvrácení infrastruktury a k citelné ztrátě členské základny. Mnohem více přitom byly postiženy největší nekatolické denominace, Církev československá husitská a Českobratrská církev evangelická. V případě Církve československé husitské je možné dokonce mluvit o krizi, kterou další roky pouze potvrdily.

Závěry

- Na druhou stranu se začaly objevovat i nové formy náboženského chování, které měly potenciál oslovit jistou část poměrně velké skupiny „nevyhraněných“. Šlo především o fenomény spojené s alternativními a často výrazně privatizovanými náboženskými skupinami, jejichž největší devízou se stávala jinakost a schopnost reagovat na potřeby jedince vysoce individualizované společnosti. Ingredience pro polistopadovou náboženskou polévku tak byly připraveny.